

INTERPRETUOJANT ŽENKLUS: GILLES'IO DELEUZE'O MOKYMOSI SAMPRATA

Audrius Račkauskas

Šv. Ignaco Lojolos kolegija

Rimantas Viedrynaitis

Šv. Ignaco Lojolos kolegija

Anotacija

Straipsnyje nagrinėjama filosofo Gilles'io Deleuze'o mokymosi samprata, kurią jis plėtoja veikaluose „Proustas ir ženklai“ bei „Skirtis ir kartotė“. Pagrindine mokymosi sąlyga Deleuze'as laiko mokinio gebėjimą suvokti materiją, objektus, būtybes taip, tarsi jie skleistų ženklus interpretavimui (dešifravimui). Šio straipsnio tikslas – ištirti pagrindines šios sampratos implikacijas. Analizuojant ir interpretuojant Deleuze'o teoriją, aiškinamasi, kas plaukia iš pagrindinės mokymosi apibrėžties, kas yra ženklas ir kaip jis funkcionuoja, kokių prielaidų reikia ženklaus suvokti. Paaiškėja, kad: 1) gebėjimas suvokti ženklus nepriklauso nuo subjekto (mokinio) laisvo sprendimo juos suvokti, tačiau ir įgytas, jis lieka nerealizuotas neįveikus subjektyvacijos ir objektyvacijos prietarų; 2) mokymasis, kaip esmės pažinimo būdas, lieka neišpildytas be kūrybinės realizacijos. Straipsnyje taikomi metodai: analizė, interpretacija, paradigmatica.

Raktiniai žodžiai: mokymasis, ženklas, interpretacija, esmė.

Įvadas

Gilles'as Deleuze'as yra garsus XX a. antrosios pusės prancūzų filosofas, siejamas su struktūralizmo arba poststruktūralizmo kryptimis. Jis nėra edukacijos filosofas, mokymasis nėra pagrindinė jo filosofijos tema, tačiau ji aptinkama tiek ankstyvojo, tiek brandaus jo kūrybos laikotarpio tekstuose ir galėtų praturtinti mūsų įprastą požiūrį į mokymąsi, kuriuo didesne dalimi remiasi dabartinė švietimo sistema.

Patyrinėję, kaip mokosi ir yra mokomi vaikai ar studentai mūsų mokyklose, aptiksime, kad mokymasis pirmiausiai suprantamas kaip informacijos įgijimo būdas – nesvarbu, ar kalbame apie įgūdžių lavinimą, ar apie formalaus ugdymo procesus mokyklose ir kitur. Iš šalies tai atrodo gana paprastai: mokymasis – tai mokytojo ar dėstytojo pranešimų klausymas, tekstų skaitymas ir informacijos įsiminimas, o paskui – šių žinių pritaikymas spręsti užduotis. Pavyzdžiui, geografijos pamokose mokiniai įsimena faktus apie pasaulio regionus ir procesus, vykstančius mūsų planetoje. Matematikos pamokose jie mokosi taisyklių ir veiksmų su skaičiais, kuriuos turi atlikti spręsdami užduotis. Profesinio pasirengimo kursuose – tvarkos, pagal kurią atliekami veiksmai, užtikrinantys iš anksto numatytą rezultatą.

Pagrindinė tokio mokymosi prielaida – gebėjimas įsiminti ir pakartoti. Atminties galia čia atlieka lemiamą vaidmenį. Vis dėlto Deleuze'as atminties nelaiko svarbiausiu mokymosi elementu (2000, 26). Kaip ir intelekto – kitos įprastai pabrėžiamos žmogiškosios galios, dalyvaujančios mokymosi procese.

Jo manymu, šalia šių galių mokymuisi būtina dar viena galia, kurią jis apibūdina kaip ypatingą pajautimo būdą. Šis pajautimas (*sense*) nėra tas pats, kas juslinis suvokimas (*perception*) ir ne intelekto imlumas (pvz., sugebėjimas perprasti abstrakčią sąvoką ir operuoti ja nominaliame lygmenyje) (Deleuze, 2001, 139). Pajautimo objektas yra ne jusliniai suvokiniai ir ne nominalios sąvokos, o tai, ką Deleuze'as vadina *ženkmais*.

Ženkla yra ypatingos realijos. Jie priklauso nuo objektų, bet į juos nesuvedami, jie priklauso nuo subjekto, bet nėra jo savavališkos kūrybos produktas. Ženkla nėra objektyvūs arba ostensyvūs, į juos negalima besti pirštu ir parodyti, tad jų negalima pajusti tiesiog atkreipus į juos dėmesį ir juos įsiminus. Ir vis dėlto jie yra juntami.

Neatsižvelgiant į šį pažinimo būdą, mokymasis arba kurios nors srities pažinimas yra nevisavertis, paviršutiniškas ir nominalus.

Aptarkime konkretų pavyzdį, kuris padės geriau suvokti mūsų keliamą problemą: mokinys gali puikiai išmanyti chemiją, bet nesuprasti matematikos, arba būti geras programuotojas, tačiau prastai suvokti geometrines užduotis. Tai tikri atvejai, rodantys, kad mokymosi gebėjimai nėra universalūs ar homogeniški – skirtingos sritys reikalauja skirtingų įgūdžių, kurių negalima sujungti į vieną bendrą „gabumų“ kategoriją. Net tiksluosiuose moksluose žmogus gali būti talentingas vienoje jų srityje, bet silpnas kitoje. Kokios priežastys tai lemia? Atminties ar intelekto trūkumai tokios specializacijos nepaaiškina. Tačiau faktas lieka faktas – mokinys gali būti imlus vienai sričiai ir likti „aklas“ bei „kurčias“ tam, kas vyksta kitose srityse. Vartojant Deleuze'o terminus, esama skirtingų „pasaulių“, į kuriuos žmogus įsitraukia arba ne, su jais sąveikauja arba ne. Ši sąveika apibūdinama per ženklo sąvoką. Kiekviena kultūros sritis, ar tai būtų tikslieji mokslai, ar menai, ar praktinės ir profesinės veiklos, yra ženklų sistemos, kurių atžvilgiu žmogus gali užimti įvairias pažinimo dispozicijas: nuo imlumo joms iki visiškos indiferencijos arba abejingumo.

Formuluodamas savo mokymosi sampratą, Deleuze'as remiasi Marcelio Prousto romanu *Prarastojo laiko beieškant*. Šis romanas jam yra medžiaga ir teorinės refleksijos apie mokymąsi pagrindas. Toks metodologinis žingsnis gali atrodyti neįprastas, jei lygintume jį su edukacijos psichologijos ar sociologijos metodais, kurie remiasi empiriniais tyrimais. Tradicinėse tyrimų srityse mokymasis analizuojamas stebint, kaip žmonės valdo dėmesį, kaip vystosi jų atmintis ar intelektas. Deleuze'as, priešingai, remiasi literatūrine fikcija, kuri dažnai nelaikoma nei dokumentiška, nei empiriškai patikima. Dar daugiau – literatūros tyrėjų sutarimu Prousto romanas nagrinėja prisiminimų, atminties ir laiko temas, o ne mokymosi procesus. Tačiau Deleuze'as šiame kūrinyje įžvelgia gilesnę mokymosi sampratą ir bando ją konceptualizuoti.

Jis interpretuoja Prousto romaną kaip pasakojimą apie literato tapsmą. Vis dėlto jo mokymosi teorija nėra susijusi vien su rašytojo profesine ar asmenine branda. Jo įžvalgos apie mokymąsi apima visus mokymosi aspektus, nepriklausomai nuo srities ar objekto. Tai nėra nei psichologinė, nei edukologinė mokymosi analizė. Teisingiau ją būtų laikyti egzistencialine.

Deleuze'o metodas – interpretuoti romaną kaip netiesiogiai apie mokymąsi kalbantį kūrinį ir iš jo rekonstruoti mokymosi sampratą – iš pirmo žvilgsnio atrodo komplikutas. Tarsi bandymas pasiekti kairę ausį dešine ranka. Tačiau ši metodologija leidžia Deleuze'ui apmąstyti dalykus, nepasiduodančius betarpiškam empirinių mokslų tyrimui.

1. Susitikimas ir dovana: nevalingos mokymosi prielaidos

Apibrėždamas mokymąsi, Deleuze'as teigia: „Mokytis – tai visų pirma suvokti (*considérer*) materiją, objektą, būtybę taip, tarsi jie skleistų ženklus dešifravimui, interpretavimui“ (2000: 4). Konstrukcija „taip, tarsi“ numato tai, kad skleisti ženklus

dešifravimui nėra natūrali materijos, objektų ar būtybių (toliau trumpinsime – *objekto*) savybė. Siūlymas suvokti „taip, tarsi“ byloja pirmiau sąlyginio suvokimo esant kitą suvokimo galimybę: suvokti objektą taip, kad jis *neskleidžia* ženklų dešifravimui. Tokiu būdu iš apibrėžimo plaukia mažiausiai dvi objekto suvokimo galimybės: 1) kai objektas skleidžia ženklus dešifravimui, ir 2) kai jų neskleidžia. Ir tikėtina, kad pastaroji galimybė yra pirmesnė.¹

Be to, paaiškėja ir tai, kad reikia papildomų sąlygų vienam suvokimo būdai virsti kitu. Turi kažkas įvykti, kad objektas būtų suvoktas kaip skleidžiantis ženklus.

Ar galime užsimanyti ir pamatyti ženklus? Ar galime pareikalausiti iš objekto ženklų? Deleuze'as vengia į savo sampratą įsileisti tokį tiesmuką voliuntarizmą. Jis palieka ženklų kilmės priežastį subjekte, bet ją atsieja nuo jo valios, sakydamas: „Jausti ženklą, suvokti pasaulį kaip dalyką, reikalaujantį dešifravimo, neabejotinai tai dovana“ (2000: 26). Vadinasi, skleisti ženklus nėra natūrali objekto savybė, bet ir nėra subjekto valios sprendimas. Gebėjimą suvokti ženklus pavadinęs „dovana“, Deleuze'as priskiria ženklų buvimą nesavavališko ir depersonalizuoto įvykio kategorijai, kurį pavadina *susitikimu* (2000: 95). Subjektas pajunta ženklus, įeina į tam tikrą santykio su jais režimą, ir jo užduotis – išsiugdyti laikyseną šiame specifiniame, *virtualiu* vadinamame, ženklų sklaidos režime (Lecercle, 2010: 83). Galima sakyti, kad tai pamatinė „ontologinė“ mokymosi prielaida: mokymasis kaip mokymasis apskritai vyksta tik šio įvykio, vadinamo susitikimu su ženklais, forma. O tai reiškia, kad Deleuze'as ir subjektą subordinauoja ženklų režimui. Mokiniu griežtąja prasme gali būti laikomas tik tas, kuris suvokia objektą, skleidžiantį ženklus dešifravimui.

Dovanos prielaida verčia užduoti ir kitą klausimą: jeigu „jausti ženklą, suvokti pasaulį kaip dalyką, reikalaujantį dešifravimo“ yra dovana, kaip vyksta mokymo ir žinių komunikacija? Kaip galimas žinojimo perdavimas? Mokyti nuo šiol nereiškia perimti ar įgyti žinias, bet vystyti arba tęsti ženklo patirties įvykį, dalyvauti šiame įvykyje per interpretavimą.

2. Kas yra ženklas?

Skirtinguose Deleuze'o veikuose randame skirtingas ženklo sampratas. Tyrinėtojai pastebi, kad pagal kilmę jos nėra nei teologinės (Šv. Augustinas), nei siaurai lingvistinės (F. De Saussure'o semiologijos prasme) – jose atpažįstamos Charles'o Sanderso Peirce'o, Louiso Hjelmslevo ir Johno Austino idėjų įtakos (Lecercle, 2010: 78; Colombat, 2000: 14; Drohan, 2009: 26). Išsamia šių sampratų analizę atliko Deleuze'o filosofijos tyrinėtojas A. P. Colombat (2000). Toliau straipsnyje nagrinėsime tik veikale *Proustas ir ženklai* pateiktą ženklo teoriją, kuria grindžiama mokymosi problema. Šis veikalas yra pirmasis, kuriame Deleuze'as plėtoja ženklų temą, nors ir nepateikia terminologinio jų apibrėžimo. Pasak tyrinėtojo Ch. M. Drohano, užuot klausęs *kas yra ženklas*, Deleuze'as klausia: *kaip* nutinka, kad ženklai atrandami, interpretuojami ir naudojami (2009: 27). Kitaip tariant, Deleuze'as pirmiausia domisi ne ženklo sąranga, bet jo *pragmatika* – prasminiais ženklų ryšiais su jų vartojimo aplinkybėmis. Kaip išmokti ženklą *patirti* arba *justi* ir kaip jį *interpretuoti*? Kita

¹ Kodėl „tikėtina“? Nes nežinome, ar pirmapradiškai žmogus nėra atviras ženklu ir tik raidos metu praranda šį gebėjimą, kurį paskui iš naujo turi savyje atrasti.

vertus, Deleuze'as remiasi Prousto romano epizodais, t.y. literatūriniais (fikciniais) ženklų patirties liudijimais, tad naudojami *paradigminiais*² ženklų apibrėžimais.

Atsižvelgdamas į ženklų funkcionavimo ypatumus, *Prouste ir ženkluose* Deleuze'as suskirsto ženklus į keturias grupes: *pasaulietinius (mondanité)*, *meilės*, *juslinius* ir *meno* ženklus. O paskui jas suskirsto į dvi stambesnes grupes: 1) *gyvenimo* ženklus (pasaulietiniai, meilės, jusliniai) ir 2) *meno* ženklus. Šios grupės sudarytos remiantis ženklais, kurių mokosi Prousto romano herojus, tad jos ribotos jo interesais ir pastangomis tapti rašytoju. Straipsnio rėmuose mums reikia prisiminti, kad esama kur kas daugiau dalykinių sričių, turinčių savo ženklus. Mokymasis visuomet susijęs su kokia nors sritimi ar veikla. Nėra universalus mokėjimo ar įgūdžio, todėl atitinkamai specifikuotos ir ženklų sistemos. Kita vertus, skirtingų rūšių ženklai turi daugybę panašumų. Supratę, kaip veikia vieni, lengviau suprasime ir kitus.

Greta minėtų keturių ženklų grupių, Deleuze'as užsimena ir apie kitas grupes: karo strategijos ženklus, diplomatinį kodą, klinikinius ženklus (simptomus), dailidės amato ženklus (2000: 4-5). Jų sąrašą galėtume pratęsti. Be to, skirtingose srityse ženklai savitai reiškiasi, reikalauja skirtingų dešifravimo būdų ir t. t. Rūšinė ženklų „*prigimtis* atskleidžiama remiantis jų aplinka, jų perdavimo būdu, medžiaga, sistema“, teigia Deleuze'as (2012: 223). Kas juos vienija? Ko gero tik bendroji ženklų struktūra, kurią taikliai apibrėžė semiotikos pradininkas Ch. S. Peirce'as: *kažkas, kas kažkam kažką reiškia tam tikru atžvilgiu ar apimtimi*.

Šiaip ar taip, bene ryškiausias mokymosi semiotikos bruožas – jos nelingvistinis pobūdis. Tyrinėtojas Ch. M. Drohanas tvirtina, kad *Prouste ir ženkluose* Deleuze'as ženklų sampratą atitolina nuo analitinių kalbos tyrinėjimų ir priartina prie egzistencinių teorijų, pasak Drohano, anaipol ne prieštaraujančių Deleuze'o materialistiniam realizmui (2009: 26).

3. Pasaulietiniai ženklai ir nereferentiškumo principas

Geresniam problemos supratimui panagrinėkime paprasčiausią grupę – pasaulietinius ženklus. Jie nepriklauso mokslo, meno ar profesinei sričiai, tačiau atskleidžia kai kurias bendrąsias ženklų sistemos savybes.

Pasaulietiniais (arba visuomenės) ženklais Prousto romane operuoja aukštuomenės sluoksniai ir aristokratija. Tai įvairūs saloninės komunikacijos simboliai (gestai, mimikos, posakiai, poelgiai, daiktai, drabužiai ir kt.), įkūnijantys pasaulietinių santykių sferą, funkcionuodami kaip veiksmų ir minčių pakaitalai. „Aukštuomenės žmonės neveikia ir nemąsto – jie daro ženklus“, – sako Deleuze'as (2000: 6).

Salonuose į pokštą neatsakoma spontanišku juoku – į pokštą reaguojama šypsena arba juoko ženklu. Bauginanti istorija nesukrečia – į ją reaguojama išgąsčio ir susirūpinimo ženklais. Ar todėl, kad pokštas yra „savaime“ nejuokingas, o sukrečianti istorija – nejaudinanti? Ne, pokštas ir istorija taip pat yra ženklai, siunčiami pagal tam tikras numatytas aplinkybes, kai prireikia kažko, kas būtų juokinga ar sukreštų. Aukštuomenės gyvavimo pagrindas yra sumanus šių ženklų valdymas: žinoti, kur ir kokią emociją parodyti,

² Paradigminiais vadinami apibrėžimai, kurie aiškina sąvoką ar reiškinį pateikdami pavyzdinius atvejus arba modelius (paradigmas), pagal kuriuos tas reiškinys gali būti suprantamas. Šie apibrėžimai remiasi išskirtiniais, tipiškais ar reprezentatyviais pavyzdžiais, kurie geriausiai atspindi nagrinėjamą sąvoką.

kaip tiksliai išdėstyti mimikas, replikas, gestus, žvilgsnius, kad būtų pasiektas reikiamas poveikis – atsakomųjų ženklų serijos, sudarančios nenutrūkstamą ir sklandžią jų apyvartą.

Pasaulietiniai ženklai neturi referento – tai svarbiausias jų bruožas. Jie neatspindi tikros būsenos ar jausmo. Jų paskirtis – atitikti salono ar bendruomenės bendravimo taisykles. Todėl, įžengus į salonų pasaulį, svarbiausia ne empatija, o gebėjimas valdyti ženklus: tinkamai juos skaityti ir į juos reaguoti. Susižavėjimo mimika, lydinti *tikrą* susižavėjimą, yra naivumo požymis. Tikras emocijas aukštuomenėje reikia arba slėpti, arba subtiliai paversti ženklais. Kitaip tikras jausmas (referentas) tampa „perviršiu“, vulgariai išsiskiriančiu iš konteksto. Nedera sielotis dėl svetimos nelaimės, reikia taktiškai pademonstruoti sielvartą. Todėl pasaulietinius ženklus Deleuze'as vadina *tuščiais* ženklais, o jų netinkamą valdymą – išsišokimu arba kvailumu (2000: 6-7).

Šio tipo ženklai puikiai atskleidžia bendrąjį ženklų esmę: tai kūniški, materialūs objektai ir įvykiai, savaime neturintys jokios reikšmės, bet ją įgyjantys dėl tarpusavio sąveikos pasaulyje, kurį savimi apibrėžia. Jų galima nepastebėti ir nepaisyti, tačiau tas, kuris išmoksta juos skaityti, interpretuoti ir į juos reaguoti, įsitraukia į jų apyvartos sferą ir tampa jos *subjektu*.

Deleuze'as teigia, kad pasaulietiniai ženklai yra tik pradžiamokslis, lavinantis interpretavimo įgūdžius (2000: 5). Per juos išmokstame suvokti tai, kad visuomenėje poelgių ir pasakymų prasmė dažnai nesutampa su deklaruojama prasme, o situacijoje betarpiškai matomi žmonių santykiai dažnai slepia giluminius ir neakivaizdžius struktūrinius ryšius. Pasaulietinių ženklų interpretavimas reiškia demaskavimą, tačiau mokinio užduotis ne demaskuoti ir kritikuoti visuomenės paviršutiniškumą ar veidmainystę, bet analizuoti ženklų sąveikos atvejus ir stebėti dėsningumus, išryškėjančius ženklų grandinėse.

Tad mokytiis čia reiškia gebėti įžvelgti dvinarę ženklų struktūrą tame, kas iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip tolydus spontaniškas veiksmas ar reakcija. Naiviam stebėtojų šypsena yra tiesioginė džiaugsmo arba nuosirdumo raiška. Bet mokinys turi išsivaduoti iš šio naivumo.

Kita pamoka – referento nebuvimas. Bereferenčiai ženklai nurodo ne į ką nors anapus savęs, bet vienas į kitą ir sąlygoja vienas kito prasmę. Šis sąveikos principas aptinkamas daugybėje sričių ir ypač svarbus meno ženklų grupėje. Matematikui dviejų skaitmenų sudėtis nėra dviejų daiktų sudėties abstraktas, bet skaičių sąveika skaitinėje plotmėje, kaip kad tapyboje spalva ne kopijuoja fizinės tikrovės, bet sąveikauja su kitomis spalvomis drobės paviršiuje.

4. Meilės ženklai: įsitraukimas ir individuacija

Antrąjį ženklų grupę sudaro *meilės* ženklai. Jų nedera painioti su meilės simboliais, turinčiais bendrakultūrinį kodą. Ženklai virsta *meilės* ženklais tik dėl įsimylėjęlio polinkio suvokti juos kaip adresuotus tik jam.

Iš karto būtina pabrėžti, kad šioje grupėje meilės objektas nebūtinai yra žmogus ar kita gyva būtybė. Meilės sąvoka čia apima visa, į ką esame įsitraukę ar ko esame geismiškai užvaldyti. Bet kuris menininkas yra įsimylėjęlis. Gydytojas, gyvai besidomintis medicina, myli ne žmones ir ligonius, bet anatomiją ir lygų etiologiją. Suprantama, Deleuze'as tyrinėja Prousto romaną, tad pirmiausiai jo dėmesio centre yra Marselio ir Albertinos santykiai. Tačiau ši aplinkybė neturi sutrukdyti pažvelgti į meilę deantropocentrinio žvilgsniu.

Deleuze'as kalba apie meilę ne psichologiniais emocijų terminais, bet ženklo funkcijos terminais. Šią funkciją jis vadina *individualizavimu*: įsimylėti – reiškia ką nors individualizuoti per jo skleidžiamus ženklus; būti jautriam tų – ir tik tų – ženklų atžvilgiu, mokytis šių ženklų (2000: 7). Ne asmuo ar daiktas pasižymi tuo, dėl ko jie yra mylimi; tai ženklai, kuriuos jie skleidžia (spinduliuoja), turi galią mus patraukti.

Pasak tyrinėtojo Constantin V. Boundas, Deleuze'o individuacijos sąvoka nutaikyta į teorijas, individą laikanti galutiniu rūšinės specifikacijos tašku. Deleuze'o terminologijoje individai nėra nei galutiniai specifikacijos vienetai, nei subjektai (Boundas 2010b: 131). Vengdamas individuacijos problemą tapatinti su specifikacijos problema, o kita vertus vengdamas personalistinių individualumo konotacijų, Deleuze'as naudoja terminu „šitybė“ (*haecceite*) ir juo mėgina konceptualizuoti ikiindividualias paskirbybes ir individuacijas, nekonstituojančias asmenų.

Būtina atskirti individą, kaip vienetinę, tačiau reguliarią būtybę (visi mūsų visatos elementai skiriasi mažų mažiausiai užimamos vietos ir laiko požiriu) ir individą kaip singularumą kurį sąlygoja savybės, aprašomos ne būties, bet tapsmo kategorijomis. Šia prasme individuacija yra reguliarumo pavertimas singularumu, įvykstantis dėl įsimylėjęlio pastangų (iš esmės begalinių) savo mylimą būtybę arba dalyką individualizuoti, tai reiškia kurti, o tiksliau – leisti kurtis tam tikrai ženklų sąrangos konstituojamai šitybei.

Ką visa tai reiškia? Tai, kad mylėdami, nesvarbu, asmenį ar dalyką, mes stengiamės jį pažinti, perprasti, su juo sutapti, žinodami, kad šis perpratimas ir sutapimas neturi galutinės ribos. Kol trunka ši pastanga, meilės objektas yra nepanašus į nieką kitą, su niekuo nesutampa nei empiriniu, nei rūšies požiriu. Tai ne objektyvi skirtis; fiziniu požiriu jis gali niekuo neišsiskirti, tačiau individuacija ir yra pastanga produkuojanti skirtumą, paverčianti meilės objektą šiuo ir tik šiuo, unikaliu, vienaarūšiu ir begaliniu, t.y. singulariu. Mokytis, tad, reiškia judėti dalyko individuacijos kryptimi. Nėra mokinio, kuris netrokštų tapti vieninteliu savo srityje ir nebūtų pavydus, susidūręs su varžovais. Medžio meistras pamilsta medieną ir nepripažįsta kitų menų, plaukikas myli vandenį, lakūnas myli dangų (ne save danguje, o dangų savyje).

Būtybei ar sričiai meilė suteikia tai, ką Deleuze'as vadina iš Leibniz'o perimtu terminu *galimas pasaulis* arba *siela*. Meilė, kaip sako Deleuze'as, yra troškimas dešifruoti, interpretuoti, eksplikuoti mylimą būtybę kaip ženklą, slepiantį savitą pasaulį (2000: 7). Šis pasaulis yra projekcija, gimstanti individuacijos metu. Jis yra ne pirmiau meilės esanti realija, žadinanti troškimą jį atskleisti, bet užgimusio ir besivystančio santykio produktas (todėl Deleuze'as vartoja *galimo*, o ne esamo pasaulio terminą).

Ši aplinkybė svarbi ir kitoms ženklų grupėms. Jei galimas pasaulis arba siela gimsta iš individuacijos, jį aptinkame ne vien gyvose (biologine, organiška prasme) būtybėse. Pasaulis gali būti atrastas ir jusliniame patyrimo (Prousto romane tai garsusis madlenos pyragaitis), arba meno kūrinys (todėl ir sakoma, kad meno kūriniai turi sielą).

Kas šiuo atveju yra ženklas? Pagrindas plėtotis abipusiam ryšiui, – būtybės ir būtybės, mokinio ir jo mokslo objekto – neredukuojamam į kito tipo ryšius (pasaulietinius, draugystės, utilitarinio intereso ir t.t.). Meilės santykių būtybės steigia viena kitą, mokinys steigia savo mokslą ir yra jo steigimas. Tai jau nėra tušti pasaulietiniai ženklai. Buvimas mokiniu dabar yra troškimu nuspalvinta laikysena ir polinkis projektuoti pasaulį, numatyti jį mylimoje būtybėje ar srityje.

5. Esmių pagava per juslines kokybes

Trečia ženklų grupė – juslinės kokybės (*qualités sensibles*). Kartais jos patiriamos atskirai nuo daikto, kuriam priklauso ir virsta savarankiškais instancijomis arba *ženklais*, nurodančiais kažką kita. Saldumas priklauso pyragaičiui, skambantis garsas – muzikos instrumentui. Tai juslinių kokybių *natūralus* (Deleuze, 2000: 29) ryšys su objektais. Patirdami skonį, mes išsyk jį suvokiame kaip pyragaičio skonį; girdėdami skambinimą pianinu, žinome, kad skamba pianinas. Bet kartais nutinka, kad juslinės kokybės atsyja nuo savo objektų, pvz., skonis, užuot buvęs tiesiog pyragičio skoniu, staiga pažadina vaikystės prisiminimus (madlenos pyragaitis iš Prousto romano). Tada pakinta juslinių kokybių funkcija. Jos daugiau nereiškia to, ką reiškė ir tampa pirmuoju dėmeniu *ženklų*, kurio antrasis dėmuo gali būti niekaip nesusijęs su ankstesniu objektu.

Šitaip nuo objekto atsietas ir savarankiškai suvokta juslinė kokybė nėra savitiksli patirties fenomenas ar paprastas priminimas kažko iš praeities ar paskata laisvoms asociacijoms. Deleuze'ui čia rūpi ne prisiminimo ar asociacijų turinys, bet prigimtis to, ką juslinė kokybė pažadina arba pašaukia, mat tokiam keistame patirties įvykyje, kurį dabar analizuojame – juslinės kokybės sąsajoje su jai natūraliai svetimu objektu, – objektai pasirodo ypatingu pavidalu. Šį pavidalą jis vadina *esme*: „Mes aiškiai juntame, kad Balbekas, Venecija... iškyla ne kaip idėjų asociacijos produktas, bet tokie, kokie yra, esmės pavidalu“ (2000, 12).

Reikia pakartoti: kartais konkrečios juslinės kokybės, kurias paprastai laikome konkrečių daiktų savybėmis (skonis, kvapas, spalva, garsas ir pan.), praranda savo ryšį su tais daiktais ir pažadina netikėtus prisiminimus, mintis ar vaizdinius. Tačiau ypatinga yra ne tai, kad tokie prisiminimai ar tokios mintys kyla mūsų galvose, o tai, kad jie tampa laidu *esmiškai pažinti* dalykus, pasirodančius šiais nevalingais prisiminimais ar mintimis. Tarkime radikaliau: dalyko esmė gali paaiškėti ir būti pilnai suvokta tik per ženklų virtusią juslinę kokybę. Jeigu mes ką nors iš tiesų pažįstame ir suprantame, jeigu mūsų tikslas yra ką nors tikrai perprasti, nesvarbu, kokioje srityje, moksle ar mene, – o *suprasti dalyką, suprasti jo tiesą, galima tik perpratus jo esmę*, – tai šis supratimas įmanomas tik aukščiau nurodytu būdu ir jokių kitu.

Derėtų nepasiduoti pagundai manyti, kad atsietas nuo natūralaus objekto patirta juslinė kokybė savaime tampa laidu į esmę. Ji – tik pirmas žingsnis. Ženklo prasmė neatsiskleidžia spontaniškai, bet gimsta jį interpretuojant. Trumpiau tariant, ženklas yra ne pažinimo būdas ir ne žinojimo duoties forma, bet interpretacijos objektas. Vadinasi, ženklų prasmė priklauso nuo mokėjimo jį interpretuoti.

Taip mes priartėjame prie Deleuze'o mokymosi sampratos šerdies. Kad ką nors išmoktume, privalome mokėti interpretuoti juslinius ženklus, tiksliau – ženklus, kuriuos galime tik pajusti. Iš pasaulietinių ar meilės ženklų ne daug teisėmoksime, jie patiriami kitaip nei juslinės kokybės. Tiesa, jie ugdo mąstymą ir viešąją laikyseną (intelektualas pirmiausiai yra tas, kuris žino ką pasakyti duotomis aplinkybėmis ir kaip reaguoti ir todėl dažnai painiojamas su išminčiumi), tačiau tikrai ką nors suprasti ir pažinti galime tik mokėdami interpretuoti ženklus. O kad galėtume juos interpretuoti, pradžia turime *gebėti juos patirti*.

Negana to, ženklų patirtyje glūdi tai, kas yra pirmiau už interpretaciją – tai *postūmis* interpretuoti. Šis postūmis yra pamatinė ženklų savybė: „juntamame keistą įsipareigojimą, mąstymo pastangos būtinybę ieškoti ženklų prasmės“, – sako Deleuze'as (2000: 12). Tad

ženklą prasmė prasideda ne interpretacijos vyksme atsiveriančiu turiniu, juolab ne jo esme, bet imperatyvu aiškintis, atskleisti, dešifruoti tai, kas buvo patirta. Deleuze'as netgi tvirtina, kad visuose ženkluose glūdi prievarta interpretuoti, uzurpuojanti subjekto valią (1975: 59). Šia prasme ženklas veikia yra galios intensyvumas nei paprasta semiotinė nuoroda.

Tačiau, kaip sakyta, pirmiau mokėjimo ženklus interpretuoti esama gebėjimo arba negebėjimo juos patirti. Anaipol ne kiekviena juslinė kokybė yra ženklas, žadantis mums prasmę. Esame nuolat veikiami išorės dirgiklių, nuolat esame jusliniame santykiyje su pasauliu ir jo objektais, tačiau juslinės kokybės tampa ženklais ne dėl jų poveikio stiprumo ar ryškumo ir ne dėl mūsų akylumo ar sprendimo juos suvokti kaip ženklus. Juslinis potyris tampa ženklu ir pradeda kažką reikšti tik tam tikro įvykio vagoje. Deleuze'as šį įvykį vadina *dovana*: suvokti objektą taip, tarsi jis skleistų ženklus – galbūt tai dovana (*don*) (2000: 26).

Vadinasi, ženklas mus turi ištikti. Galbūt tai nuvilianti tezė, nes prieštarauja mums įprastos mokymosi sampratos visuotiniam pritaikomumui: jei mokiniu tampa tik tas, kuris apdovanotas gebėjimu suvokti ženklus, ar verta dėti pastangas esmei pažinti? Ar galima sukurti švietimo sistemą, grįstą tokia dovanos idėja?

Kad ir kaip būtų, tai ne kliūtis operuoti informaciniu žinojimu, mokytis mintinai geografijos, istorijos faktų, eilėraščių, matematinių užduočių sprendimo tvarkos, t.y. viso to, ko mokosi šiuolaikinės visuomenės atstovas pirmuosius keliolika savo gyvenimo metų. Klausimas tik tas, ar šitoks mokymasis mintinai, iš tiesų yra mokymasis griežtąja šios sąvokos prasme?

Be to, mes nežinome, kas turi arba kas gaus dovaną. Dovanos principas pirmiausiai reiškia nepriklausymą nuo savivalės, o ne tai, kad dovana skirta ne visiems.

Šiaip ar taip, dovana yra tik prielaida, galinti likti nerealizuota dėl įvairių aplinkybių. „Jausti ženklą, suvokti pasaulį kaip dešifravimo objektą, neabejotinai yra dovana. Bet yra pavojus, kad ši dovana liks glūdėti mumyse, jei [...] neįveiksime tam tikrų prietarų“ (Deleuze, 2000: 26-27).

Deleuze'as įvardija du prietarus, dėl kurių ženklą interpretacija nutrūksta vos prasidėjusi. Pirmąjį jis vadina *objektyvizmu*. Tai pastanga ženklą reikšmės ieškoti objekte ir jį kildinti iš jo savybių. Tokioje interpretacijoje ypatingas dėmesys skiriamas objekto detalėms, jų analizei ir aprašymui. Pvz., mes manome, kad koks nors daiktas mus paveikia ir pastūmėja mūsų mintis netikėta kryptimi dėl savo spalvos ar kitų savybių. Jomis ir aiškiname patirtą jausmą. Deja, šitaip ženklas nepaaiškinamas. Objektyvistinis ženklą interpretavimas visuomet lieka nepakankamas ir galiausiai *nuvilantis*. Kaip ir bet koks kitas išaiškinimas, pvz., ženklą paaiškinimas psichofiziologiniais terminais, kuris tik pagal formą suveikia kaip atsakymas į klausimą „ką aš patyriau?“, tačiau galiausiai lieka beprasmis, o ženklas – neeksplikuotas. Tokios interpretacijos tiesa viso labo tikėtina, nes joje nėra to, ko interpretuojantysis ieško – *tiesos* arba reikšmės *būtinumo* (Deleuze, 2000: 16).

Kaip mėginame įveikti nusivylimą objektyvistine interpretacija? Deleuze'as sako: čia mūsų tyko antrasis prietaras – polinkis ženklą prasmės ieškoti savyje. Jis vadinamas *subjektyvizmu*: „jei nusivylimas kyla iš objekto, tai skatina ieškoti tam tikros subjektyvios kompensacijos“ (Deleuze, 2000: 34). Subjektyvizmas reiškiasi bandymais ženklą prasmę atskleisti primąstymais ir asociacijomis. „Asociacijos leidžia bet ką“, – sako Deleuze'as (2000: 34). Noras atrasti prasmę aplenkia prasmės buvimo faktą. Ženklą reikšmė tampa padirbiniu, kai interpretuotojas į ženklą sudeda asmeninius turinius.

Blaškymasis tarp objektyvizmo ir subjektyvizmo nepriartina interpretacijai reikalingo patirties lygmens. Šią tolesnę interpretacijos pakopą, kaip sakyta, Deleuze'as vadina *esme*: „Anapus ženklinamųjų objektų, kitapus aiškių ir suformuluotų tiesų, bet taip pat ir kitapus subjektyvių asociacijų grandinių yra alogiškos arba virš-logiškos esmės“ (2000: 12).

Tačiau esmė liks vien abstraktas, jei nebus realizuota. Esmės pagava yra ne pažinimo rezultatas, bet naujas ženklas, tik kitame pasaulyje, kuris skiriasi nuo buvusių trijų, kaip nuo savo sąlygų – tai meno ženklų pasaulis.

6. Meno ženklai ir kūryba

Kartu su meno ženklų samprata, Deleuze'as įveda ir papildomą ženklų klasifikaciją. Pasaulietinius, meilės ir juslinius ženklus jis pavadina *gyvenimo* ženklais, kad juos atskirtų nuo meno ženklų. Kuo jie skiriasi? Tuo, kad gyvenimo ženklai yra *materialūs* (Deleuze, 2000: 39, 41).

Ženklų materialumas turi du aspektus. Pirma, materialus yra gyvenimo ženklų betarpiškasis dėmuo: gestas, mimika, replika, rausvi skruostai, pyragaičio skonis ir t.t. Tačiau materialūs ir jų *eksplikacija* (tai antrasis aspektas). Netgi ženklai, susiję su prisiminimais ir vaizduote yra materialūs. Tiesa, sako Deleuze'as, kai ženklai pažadina ne atmintį, bet aistrą ir vaizduotę, jie yra *mažiau* materialūs už prisiminimus, ir vis dėlto rūšies požiūriu yra tokie patys (2000: 41).

Ką Deleuze'as vadina materialumu? Ne tik objektyvias fizines savybes. Materialumas yra ir reprezentacijos galimybės sąlyga, dėl kurios galime ką nors prisiminti ar įsivaizduoti, nepriklausomai nuo šių dalykų fizinio egzistavimo (pvz., gigantus, undines ar aukso kalnus).

Tik meno ženklai nėra materialūs, – sako Deleuze'as (2000: 39). Jis pateikia pavyzdį – pianino ir smuiko dueto atliekamą melodiją. Ją galima iškomponuoti į atskirus fizinius garsus: penkios natos, iš kurių dvi kartojasi. Tačiau, – jis sako, – tai nieko nepaaiškina. Melodija šitaip neužčiuopiama ir nepadalinama. Skaidant melodiją į paskirus garsus ar bandant ją aprašyti dažnių terminais, kūrinys lieka nepalietas. Jis nėra materialių dalių suma (nors neabejotinai nuo jų priklauso). O kita vertus, nėra invariantas, galintis kaskart turėti skirtingas materializacijas (pvz., partitūra), – kaip teigia Lecercle (2010: 81). Meno kūrinys įvyksta tuomet, kai į singuliarių santykį sueina (arba suvedami) materialūs elementai. Tačiau įvyksta tokiu pavidalu, kurį jusdami, vis dėlto negalime jo įsivaizduoti (reprezentuoti). Šią ypatingą instanciją, neatsiejamą nuo materialaus kūno, tačiau su juo nesutampančią, Deleuze'as pavadina *skaidriu kūnu* (2000: 39, 46). Visa, ką galime matyti ar primąstyti, yra materialūs elementai, viena vertus, sudarantys sąlygas kūriniui gimti, o kita vertus – subjektyvūs primetiniai (kaip antai bandymai vaizduotis melodiją tarsi spalvotas dėmės ir pan.).

Meno kūrinys, o kartu ir meno ženklas, yra nematerialūs. Be to, nemateriali yra ir meno ženklo reikšmė. Jai įvardyti, Deleuze'as vartoja (dažniausiai kaip sinonimus) jau minėtus terminus *esmė* ir *Idėja* (*essence, Idée*). Tad, jei gyvenimo ženklų reikšmė yra materialūs, meno ženklų reikšmė – *ideali*.

Meno ženkluose vėl kinta ženklinimo funkcija. Jie nenurodo į kažką kita (materialų objektą, prisiminimą, vaizdinį ar kt.), bet yra junginys arba *vienis* (*unité*), apimantis ženklą ir jo *dvasinę* (*spirituel*) reikšmę (Deleuze, 2000: 40). Skaidrus kūnas egzistuoja kaip ženklas ir yra tarytum esmės arba Idėjos refrakcija. Tarsi būtų ženklas, susigrąžinantis save prasmės

pavidalu. Deleuze'as sako: mene randame tikrą nematerialaus ženklo ir dvasinės reikšmės vienybę. Ši ženklo ir jo reikšmės vienybė, vadinama esme (idėja), atsiskleidžia ne tik meno kūrinio patirtyje; ji yra ir meno kūrinio buvimo sąlyga: „esmė ir idėja yra tai, kas suteikia [...] [melodijai] jos tikrą egzistavimą, nepriklausomą nuo instrumentų ir reprodukuojančių ar įkūnijančių garsų“ (Deleuze, 2000: 40-41).

Šią komplikotą, regis, vienas kitą dubliuojančių terminų virtinę, apibūdinančią kūrinio-ženklą-idėjos buvimo būdą, paaiškinsime remdamiesi pavyzdžiu. Režisierius ir teatro teoretikas Peteris Brookas knygoje *Tuščia erdvė* (1968) pasakoja atvejį iš savo praktikos, atspindintį Deleuze'ui artimą idėjos realizacijos sampratą:

„Vienas įdomiausių buvo pratimas, kuriame kiekvienas grupės dalyvis turėjo vaidinti vaiką. Aišku, aktoriai vienas po kito mėgino ‚kopijuoti‘ vaikus, kūprinosi, dirbtinai strapinėjo, žvygavo, ir įspūdis, žinoma, buvo skausmingai slegiantis. Tada išėjo aukščiausias grupės narys ir, visiškai nekeisdamas savo išorės, nesistengdamas mėgdžioti vaiko čiaušėjimo, įkūnijo pasiūlytą idėją, – ir visi liko patenkinti. Kaip? Negalėčiau pasakyti; įspūdis suvokiamas tik tiems, kas sėdėjo salėje. Vienuose teatruose tai vadinama burtais, kituose – mokslu, bet tai tas pats dalykas. Nematoma idėja buvo išties parodyta.“ (1992: 50)

Kas įvyko? Aktorius, nekeisdamas savo išorės, nesistengdamas mėgdžioti vaiko elgesio, vis dėlto įkūnijo vaiko idėją. Jam nereikėjo tarsi „vidutinybei raudoti, kad išreikštų sielvartą“, – pasakytų Deleuze'as (2000: 39). Tai anaipatol nereikia, kad aktorius nieko nevaizdavo. Jis turėjo parodyti vaiką (žiūrovai jį matė) ir turėjo tai padaryti savo kūnu – rodydamas materialius ženklus. Tačiau vaikiškumas (vaiko idėja) nesutampa su fizinių vaiko požymių suma. Vaiko idėjos ir vaiko kūno ryšys apskritai yra atsitiktinis (arbitralus), todėl ir įmanoma vaiko idėją atvaizduoti ne-vaiko kūne. Žinoma, tai, ką suvokiame kaip vaikiškumą, pamatome žvelgdami į kūną. Tačiau tai jau nėra suaugusiojo, kuris vaizduoja vaiką, kūnas. Iš tiesų vaizduojant vaiką, atsiranda ir kitas kūnas – toks, kuris sukuriamas fiziniais aktoriaus veiksmais, bet iškyla kaip skaidrus fizinio kūno paviršius. Bergždžia mėginti jį įsivaizduoti, jis ne materialus (ne reprezentuojamas). Skaidrus kūnas, atsiranda „viršum“ materialios konkretybės, bet pasirodo per ją (per aktoriaus kūną). Tarp jų yra skirtumas ir kartu jie yra vienis. Tai ženklas. Jis yra patiriamas, bet nematomas fizinėmis akimis, kuriomis žvelgiame į aktoriaus kūną. Žiūrovai ne įžvelgia, ne atpažįsta vaiką, bet gauna jį matyti. Reikia priimti šį sveikam protui prieštaraujančią paradoksalumą: vaikiškumą matome žvelgdami į fizinį aktoriaus kūną, žvelgdami matome vaiką, tačiau, žvelgdami fizinėmis akimis, kartu matome ir ne fizinėmis akimis. Kokiomis? Pavadinkime jas „metafizinėmis“.

Be to, vaiko idėja realizuojama *konkretais* kūno dalimis, judesiais, padėtimis, nedeleguojamomis kitam kūnui. Neužtenka pakartoti aukščiausio grupės nario judesius, kad išreikštume vaiko idėją; kitas kūnas pareikalaus savaip reorganizuoti ženklų santykius. Tad neįmanoma sukurti taisyklių, nurodančių, ką aktorius turi padaryti, kad pavaizduotų (atliktų) idėją. Ir vis dėlto tai pavyksta. Be abejonės, tai ypatingo įgūdžio arba meistriškumo reikalaujantis veiksmas. Gebėjimas tokį kūną sutverti vadinamas mokėjimu arba menu. Romanistas moka kurti tokį kūną literatūros priemonėmis, inžinierius – sujungdamas įrenginio ar statinio detales, matematikas – simbolius ir lygtis.

Pirmasis mūsų minėtas meno ženklų požymis yra jų nematerialumas. Dabar galima įvardinti antrąjį: jie yra kūrybos sąlyga. Prisiminkime, kad ženklas turi galią įtraukti ir privesti save interpretuoti. Per juslinius ženklus mes pažįstame esmes, tačiau jos lieka

glūdėti mummyse, jeigu nemokame jų išreikšti, jei pastūmėti veikti, neįstengiame jų įkūnyti. Būtų klaidinga manyti, kad patirtos esmės kartu yra ir meno esmės, savaime įgalinančios kurti. Žinoti, suprasti, išmanyti nereiškia galėti. Esmės, kurias pažįstame dar nėra esmės, kurias įkūnijame. Tai dvi esmės fazės. „Esmė jau glūdi jusliniuose ženkluose, bet be meno ji nepažini“ (Deleuze, 2000, 14). Tad meno ženklai yra tie, kurie pirmiau reikalauja ne recepcijos, o realizacijos.

Belieka pridurti pastabą apie dešifravimą ir interpretavimą – du terminus, vartojamus sinonimiškai. *Prouste ir ženkluose* Deleuze'as plėtoja šias sąvokas atsisakydamas tradicinės hermeneutikos apibrėžčių ir jas dažnai pakeičia mąstymo, eksplikacijos, vertimo ir kūrybos sąvokomis: „Mąstyti visuomet reiškia interpretuoti – eksplikuoti, plėtoti, dešifruoti, versti ženklą. Vertimas, dešifravimas, plėtojimas yra grynos kūrybos forma. [...] Tėra tik ženkluose implikuotos prasmės; ir jei mintis turi galios ženklą eksplikuoti, išplėtoti ją į Idėją, tai todėl, kad Idėja jau buvo ženkle, supakuotu ir suspaustu pavidalu, miglotu pavidalu to, kas priverčia mus mąstyti.“ (Deleuze, 2000: 97). Taigi pradinė tezė: mokytis – tai visų pirma suvokti materiją, objektą, būtybę taip, tarsi jie skleistų ženklus dešifravimui, galėtų būti skaitoma taip: ...tarsi jie skleistų ženklus, reikalaujančius kūrybinio realizavimo.

Išvada

Deleuze'o mokymosi samprata gali būti nusakyta labai paprastai: iš tiesų ką nors supranta ir moka tik tas, kuris pažįsta dalyko esmę ir geba ją realizuoti kurdamas vertybes. Tačiau realizuoja ne bet kaip, o aukščiausiu meistriškumo lygiu, kuris vadinamas menu. Kaip pažinti dalyko esmę? Ji nėra informacinio ar abstraktaus loginio pobūdžio, tad geros atminties ir intelekto tam nepakanka. Kelias iki jos nutiestas per pojūčius (tai originalioji Deleuze'o koncepcijos dalis), per gebėjimą dalykines kokybes patirti atsietai nuo objektyviosios dalyko apibrėžties, su kuria jos natūraliai susijusios, ir nuo subjektyvų primąstymų bei asociacijų. Esmė (tiesa) paaiškėja šias kokybes interpretuojant, dešifruojant ir su jomis kūrybiškai dirbant. Kaip to galima išmokti? Deleuze'as atsako: galbūt tai dovana. Ar tai turėtų stebinti? Tiek pat, kiek ir paprastas statistinis faktas, kad meistriškumas mene, moksle ar bet kurioje profesinėje srityje nėra toks dažnas, kaip mums to norėtusi.

Literatūra

1. Boundas C. V. 2010b. „Individuation“ // *The Deleuze Dictionary* (Ed. by Adrian Parr). Edinburgh University Press. P. 131-133.
2. Brook P. 1992. *Tuščia erdvė*. Vilnius: Scena.
3. Colombat A. P. 2000. „Deleuze and Signs“ // *Deleuze and Literature*. Ed. I. Buchanan and J. Marks. Edinburgh University Press.
4. Deleuze G. 2012. *Derybos 1972-1990*. Vilnius: Baltos lankos.
5. Deleuze G. 2001. *Difference and Repetition*. London: Continuum.
6. Deleuze G. 2000. *Proust and Signs*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
7. Deleuze G. 1975. „Proust Round table“ // *Two Regimes of Madness*, sud. David Lapoujade. Los Angeles: Semiotext(e), 2007. P.353-355.
8. Drohan Ch. M. 2009. „The Search for Strange Worlds: Deleuzian Semiotics and Proust“ // *Beckett's Proust / Deleuze's Proust*. Ed. Bryden M., Topping M. Palgrave Macmillan. P.26-39.
9. Lecercle J.-J. 2010. *Badiou and Deleuze Read Literature*. Edinburgh University Press.

DECIPHERING THE SIGNS: GILLES DELEUZE'S CONCEPT OF LEARNING

Audrius Račkauskas, Rimantas Viedrynaitis

Summary

This article explores the philosopher Gilles Deleuze's concept of apprenticeship as developed in *Proust and Signs* and *Difference and Repetition*. The basic condition of learning, according to Deleuze, is the student's ability to perceive matter, an object, a being, as if they were emitting signs for decipherment (interpretation). The aim of this paper is to explore the main implications of this concept. By analysing and interpreting Deleuze's theory, it is clarified what follows from the basic definition of learning, what a sign is and how it functions, and what preconditions are needed to perceive signs. It turns out that: 1) the ability to perceive signs does not depend on the free decision of the subject (the student) to perceive them, but even if acquired, it remains unrealised without overcoming the prejudices of subjectivation and objectification; 2) learning as a way of knowing the essence remains unfulfilled without creative realisation. The methods used in the article are: analysis, interpretation, paradigmatics.

Keywords: learning, sign, interpretation, essence.